

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. VII. De Orthographia.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

invaserint civitatem, non erit consuetudo, quia nihil horum caret reprehensione: at ¹ *lavamus & tondemus & convivimus* ex consuetudine: sic in loquendo, non si quid vitiose multis infederit, pro regula sermonis accipiendum erit. Nam ut transeam quemadmodum vulgo imperiti loquuntur, tota sæpe theatra, & omnem Circi turbam exclamasse barbare scimus. ² Ergo consuetudinem sermonis, vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi, consensum bonorum.

¹ *Lavamus.*] In vetustis codicibus legitur, *lavamus & tondemus*, quæ loquendi ratio & elegantior est, & Fabio aptior. *Turneb.*

² *Ergo.*] Conclusio est epiphonemata, quæ quid consuetudinis nomine intelligat ostendit. *Idem.*

C A P. VII.

De Orthographia.

Nunc quoniam diximus quæ sit loquendi regula, dicendum quæ scribentibus custodienda: quod Græci *ὀρθογραφίαν* vocant, nos *recte scribendi scientiam* nominemus.

¹ Cujus ars non in hoc posita est, ut noverimus quibus quæque syllaba literis constet (nam id quidem infra grammatici officium est) sed totam, ut mea fert opinio, subtilitatem in dubiis habet: ² ut longis syllabis omnibus apponere ³ apicem, ineptissimum est, quia plurimæ natura ipsa verbi quod scribitur patent: sed interim necessarium, cum eadem litera alium atque alium intellectum, prout correpta vel producta est, facit, ut *malus*: utrum arborem significet, an hominem non bonum, apice distinguitur. *Palus* aliud

priore

Prior grammaticæ pars, quæ appellatur *methodice*, complectitur *ὀρθότητιαν*, id est recte loquendi formulam, de qua dictum est: & *orthographiam*, id est recte scribendi scientiam, de qua nunc agit. *Turneb.*

¹ *Cujus ars.*] *Orthographiæ* ars non est posita in literis syllabarum, nisi cum docetur à literatore. nam grammati-

cus subtiliora quædam persequetur. *Idem.*

² *Ut longis syll. &c.*] *Apicem* appellat Fab. *virgulam* extensam, quam Græci vocant *μωρογίαν*, qua non semper utendum est scribendo, nisi differentia & distinctionis causa. *Idem.*

³ *Apicem.*] Quando apicis appositio necessaria.

priore syllaba longa, aliud sequenti significat: ¹ & cum eadem litera nominativo casu brevis, ablativo longa est, utrum sequamur, plerunque hac nota monendi sumus. ² Similiter putaverunt illa quoque servanda discrimina, ut *ex* præpositionem si verbum sequeretur *specto*, adjecta secundæ syllabæ *s* litera, *expecto*: sed si *pecto*, remota *s* scriberemus. Illa quoque servata est à multis differentia, ut *ad*, cum esset præpositio, *d* literam: cum autem conjunctio, *t* acciperet. Item *cum* si *tempus* significaret, per *q*: si *comitem*, per *c*: si vero *causam*, per *q*, ³ ac duas sequentes *uu*, scriberetur. Frigidiora his alia, ut *quicquid*, *c* quartam haberet, ne interrogare bis videremur. Et *quotidie*, non *cotide*, ut sit, quot diebus. ⁴ Verum hæc jam inter ipsas ineptias evanuerunt. Quæri solet in scribendo, præpositiones, sonum quem ⁵ junctæ efficiunt, an quem separatæ, observare conveniat, ut cum dico, *obtinuit*. secundam enim *b* literam ratio poscit, aures magis audiunt *p*. Et in *munis*, illud *n*, quod veritas exigit, sequentis syllabæ sono victum, *m* gemina commutatur. ⁶ Est etiam in dividendis verbis observatio,

me-

¹ *Et cum eadem.*] Non solum in diversis dictionibus est *apex* notandus, verum etiam in eadem, cum sub eadem terminatione syllabam modo longam, modo brevem habet, ut in nomine *Musa*. *Turneb.*

² *Similiter putaverunt.*] Ex præpositio (ut scribit Priscianus) jungitur in compositione cum omnibus vocalibus, & quatuor consonantibus, *c, p, t, s*. Fab. tamen hic innuit nunquam cum *s* jungi, nisi differentia causa. *Idem.*

³ *Ac duas sequentes uu, scrib.*] Valla tamen non putavit opus esse *uu*, geminata, quod apud Latinos non soleat ea litera geminari & quotiens alia vocalis ponitur, ideo ponitur, quod aliquid facit, ut in *sequeris sequitur*; aut ne differre videatur ab aliis sui generis personis & alio numero, ut in *insequor, loquor, sequere, sequitur, sequimur*. *Pithæus.*

⁴ *Verum hæc.*] Fab. non videtur approbare illis *orthographia* superstitiones, ac sentire videtur etiam *quotidie* optime scribi per *c*, & *quicquid* per *d*, & quum per *c*. *Turneb. Verum hæc.*] Vide Vallam lib. 6. cap. 60.

⁵ *Junctæ efficiunt.*] *Ob* in compositione cum habet sequentes quasdam consonantes, ut *t*, illic *b* sonare videtur ut *p*: itaque quærit Fab. an scribere oporteat per *p*. *Turneb.*

⁶ *Est etiam in dividendis.*] Suedet Fab. in scribendo, ut cum venerimus ad finem versus, si verbum secare oporteat, spectemus ejus compositionem, & ad quam syllabam pertineant consonantes. quod item intelligendum est in dictionibus simplicibus hoc modo, ut si consonantes duas aut plures habeant, quæ aliam dictionem inchoare possint, eas scribendo complectamur: sin autem dictionem inchoare non poterunt, dividamus.

mediam literam consonantem priori an sequenti syllabæ adjungas. *Aruspex* enim, quia pars ejus posterior à *spectando* est, *s*, literam tertiæ dabit: ¹ *abstemius*, quia ex abstinentia temeti composita vox est, primæ relinquetur. ² Nam *K*, quidem in nullis verbis utendum puto, nisi quæ significat, etiam ut sola ponatur. Hoc eo non omisi, quod quidam eam quoties *a* sequatur necessariam credunt: cum sit *c* litera, quæ ad omnes vocales vim suam perferat. Verum orthographia quoque consuetudini servit, ideoque sæpe mutata est. ³ Nam illa vetustissima transeo tempora, quibus & pauciores literæ, nec similes his nostris earum formæ fuerunt, & vis quoque diversa: ⁴ sicut apud Græcos *o* literæ, quæ interim longa ac brevis, ut apud nos: interim pro syllaba quam nomine suo exprimit, posita est: ⁵ ut Latinis veteribus *d* plurimis in verbis ultimam adjectam: quod manifestum est etiam ex ⁶ columna rostrata quæ est *C. Duellio* in foro posita. Interim *g* quoque, ut in pulvinari Solis qui colitur juxta ædem Quirini, *vesperug*: quod *vesperuginem* accipimus. ⁷ De mutatione etiam literarum, de qua

supra

vidamus. appellaturque *diastasis* & *syllapsis*. Idem.

¹ *Abstemius*, &c.] Vide Barthium *Adversar.* lib. 3. cap. 3. p. 108. *Lexicon Philologic.* Martinii.

² *Nam K quidem*.] *K* Litera, ut testatur *Prisc.* est supervacua, tamen antiqui scribendi compendio utebantur, & hæc litera sola *Calendas* significabant, & *caput*, ut ait *Probus*. *Turneb.* *Nam K quidem in nullis*, &c.] *Auson.* *Hæc tribus in Latio tantum addita nominibus K.* *Karthago*, *Kalendæ*, *Kalumma*. *Pithecus*.

³ *Nam illa vetustissima*.] Antiqui Latini duntaxat habuerunt sedecim literas, quas à Græcis mutuati sunt: ac certè Græcis literis figura non absimiles erant. *Depravatissimus* est hic locus. *Turnebus*.

⁴ *Sicut apud Græcos*.] Apud Græcos olim vocales omnes erant *incipites*, postea *Simonides* adjecit *n* & *ω*. *Idem*.

⁵ *Ut Latinis veteribus*.] *C. Duellius* primus *Carthaginenses* bello navali superavit. ideo in *victoriæ* monumentum posita est columna cum rostris navium, cum hæc inscriptione, *Dicata columna Duellio fortitud. ergo.* nam antiqui ita verba scribendo corripiebant, ac forte in nonnullis ut scribebant pronuntiabant. inde apud *Ennium* scribitur *volup*. Idem.

⁶ *Columna rostrata, quæ est C. Duellio*.] *Scribe, quæ est Duellio in foro posita*. Vide *Just. Lipsium* *Antiq. Lectio.* l. 2. c. 14. p. 126. & 127. *Columna rostrata*.] *C. Duellio*, qui primus navalem triumphum egit de *Pœnis*, columna posita est. *Plin.* lib. 34. cap. 5. *Camerar.*

⁷ *De mutatione*.] Uno exemplo satis planum fieri posse arbitror, pronuntiasset veteres compositas cum alia dictione præpositiones non integre; sed eo quaf-

supra dixi, nihil repetere hinc necesse. Fortasse enim sicut scribebant, etiam ita loquebantur. Semivocales non geminare, diu fuit usitatissimi moris: atque è contrario usque ad Accium & ultra, porrectas syllabas geminis, ut dixi, vocalibus scripserunt. ¹ Diutius duravit ut, *e, i*, jungendis, eadem ratione qua Græci *ei*, uterentur. ea casibus numerisque discreta sunt, ut Lucillius præcipit, *Jam pueri veneve, e* postremum facito, atque *i*.

Ut pueri plures fiant. ac deinceps idem,

Mendacei fureique addes e, cum dare furi Jufferis.

Quod quidem cum supervacuum est, quia *i*, tam longæ quam brevis naturam habet: tum incommodum aliquando. Nam in iis quæ proximam ab ultima literam *e* habebunt, & *i* longa terminabuntur, illam rationem sequentes utemur *e* gemina, qualia sunt hæc, *aureei, argentei, & similia.* ¹ idque iis præcipue qui ad lectionem instituentur, etiam impedimento erit: sicut in Græcis accidit adjectione *i* literæ: quam non solum dativis casibus in parte ultima ascribunt, sed quibusdam etiam interponunt, ut in *ληϊστής*, quia etymologia ex divisione inter ³ syllabas facta, desideret eam literam. ⁴ *ei* syllabam, cujus secundam nunc *e* literam ponimus, varie per *a* & *i* efferebant, quidam semper ut Græci: quidam singulariter tantum, cum in dativum vel genitivum casum incidissent, unde *πίκται vestis, & aquai,* ⁵ Virgilius amantissimus vetustatis, carminibus inseruit. In iisdem plurali nume-

que sono, quem sequens litera desideraret. Sic enim apud Plautum vocanti servus respondet: *Assum.* Tum ille; At ego elixus sis volo. *Cameras.*

¹ *Diutius duravit.*] In nominibus secundæ declinationis antiqui genitivum scribebant per *i*, nominativum pluralem per *ei*: in tertia vero declinatione dativum singularem per *ei*. nunc quoque pluralem nominativum & activum scribimus per *ei*. *Turneb.*

² *Idque iis præcipue.*] Omnes dativi singulares quatuor priorum declina-

tionum apud Græcos habent *i*, & diphthongus quoque impropria interferitur interdum dictioni, quæ olim non habebat subscriptum *i*, sed adscriptum. ut *ληϊστής.* *Turneb.*

³ *Syllabas.*] In trisyllabis.

⁴ *At syllabam.*] Antiqui genitivos & dativos primæ declinationis per diphthongum *ei* efferebant: unde cum genitivus solvitur per diæresin, scribitur *æi*. alioqui veteres in nominativo plurali scribebant *æi*. *Idem.*

⁵ *Virgilius.*] *Æn.* lib. 7. & 9. Vide *Cœlium*

numero *e* utebantur, *hi Sylla, Galba*. Est in hac quoque parte Lucillii præceptum: quod quia pluribus explicatur versibus, si quis parum credat, apud ipsum in nono requirat. Quid quod Ciceronis temporibus, paulumque infra, fere quoties *s* litera media vocalium longarum, vel subiecta longis esset, geminabatur? *ut caussa, cassus, divisiones*: quo modo & ipsum, & Virgilium quoque scripsisse, manus eorum docent. Atqui paulum superiores, etiam illud quod nos gemina *s* dicimus *jussi*, una dixerunt, *jusi*. ¹ Etiam *optimus, maximus*, ut mediam *i* literam, quæ veteribus *u* fuerat, acciperent, C. primum Cæsaris inscriptione traditur factum. *Here*, nunc *e* litera terminamus: at veterum Comitorum adhuc libris invenio, *Heri ad me venit*. Quod idem ² in epistolis Augusti, quas sua manu scripsit, aut emendavit, deprehenditur. Quid? non Cato Censorius, *dicam & faciam*, ³ *dicem & faciem* scripsit? eundemque in cæteris quæ similiter cadunt, modum tenuit? quod & ex veteribus ejus libris manifestum est, & à Messala ⁴ in libro de *s* litera positum. *Sibe & quase*, scriptum in multorum libris est: sed an hoc voluerint auctores, nescio: T. Livium ita his usum, ex Pediano comperi, qui & ipse eum sequebatur. hæc nos *i* litera finimus. Quid dicam *vortices*, & *vorsus*, cæteraque ad eundem modum, quæ primo Scipio Africanus in *e* literam secundam vertisse dicitur? ⁵ Nostri præceptores *cervom servomque*, *u* & *o* literis scripserunt, quia

Coelium lib. 14. cap. 39. & Politianum Miscellan. c. 48.

¹ *Etiam optimus.*] Apud antiquos, ubi scribimus in media dictione breve, *u* scribebatur, ita tamen ut in pronunciatione medius sonus inter *i* & *u* audiretur. *Turneb.*

² *In epistolis Augusti.*] Quæ per ea tempora in cruditorum manibus adhuc versabantur. Sueton. August. c. 87. Jan Rutgerius Var. lection. libro 2. p. 148.

³ *Dicem & faciem.*] Vett. *dicæ & fa-*

ciæ. Sex. Pomp. *Recipie* apud Catonem, pro *recipiam*, ut alia ejusmodi complura. *Pithæus.*

⁴ *In lib. de s litera.*] Messala Corvinus eximius orator etiam libros integros de singulis elementis scripsit. *Turn.*

⁵ *Nostri præceptores.*] Antiqui frequenter *o* pro *u* utebantur. ac Fabii præceptores cum scirent accusativum terminari in *um*, tamen cum præcedebat digamma Æolicum, mutabant alterum *u* in *o*. Idem.

quia subjecta sibi vocalis, in unum sonum coalescere, & confundi nequiret: nunc *u* gemina scribuntur, ea ratione quam reddidi: neutro sane modo vox quam sentimus, efficitur. Nec inutiliter ¹ Claudius Æolicam illam ad hos usus *F* literam adjecerat. ² Illud nunc melius, quod, cuius tribus quas proposui literis enotamus: in quo pueris nobis, ad pinguem sane sonum, ³ *qu* & *oi* utebantur, tantum ut ab illo *qui*, distingueretur. Quid, quæ scribuntur aliter quam enuntiantur? Nam & Gajus *C* litera notatur, ⁴ quæ inversa *o* mulierem declarat: quia tam *Cajas* esse vocitatas, quam *Cajos*, etiam ex nuptialibus sacris apparet. Nec *Cneus* eam literam in prænominis nota accipit, qua sonat: ⁵ & *columa* exempta *n* litera, & *Consules*, geminata *s* litera *Coss.* legimus: & ⁶ *Suburra* quum tribus literis notatur, *c* tertiam ostendit. Multa sunt generis hujus: sed hæc quoque vereor ne modum tam parvæ quæstionis excesserint. Judicium autem suum Grammaticus interponat his omnibus. Nam hoc valere plurimum debet. Ego (nisi quod consuetudo obtinuerit) sic scribendum quicque judico, quomodo sonat.

Hic

¹ *Claudius.*] Suetonius tradit trium literarum figuras excogitasse Claudium, ex quibus Æolici digamma una, & ⁴ duplicis altera fuit, *qu* & *oi* utebantur. *Turneb.* *Cambrar. Claudius.*] *Supra c. 4.*

² *Illud nunc melius.*] Veteres qui scribebant in nominativo & dativo, ut scribit Terentianus: postea differentia causa dativus per *c* scriptus est. nonnulli tamen cum retinere vellent antiquum dativum, adjiciebant differentia causa *o*, ac dicebant *quoi*. *Turneb.*

³ *Qu & oi utebantur.*] Vide *Polit. cap. 89. miscel. Geneus Sexto Pompeio* scribitur à generando.

⁴ *Quæ inversa.*] Alludit Fab. ad consuetudinem antiquam, cujus meminit in problematibus Plutarchus. *Nova enim nupta cum ad ædes mariti venerat, dicebat, ubi tu Cajas?* ac veteres, ut Cic. notat in oratione pro Muræna, appellabant *Cajas* mulieres illas quæ coemptio-

nem fecerant. *i* in mariti manum convenerant. quod ductum est à *Caia* *Cæcilia* uxore *Tarquini* *Prisci*, quæ optima fuit lanifica & opima materfamilias. *Turneb.*

⁵ *Et columa exempta n.*] Vel antiqui integrum nomen *columnam* absque *n* scribebant, unde dicitur *columella*: vel cum notis scriberent, notabant duntaxat *colum*, affixo puncto. *Idem.*

⁶ *Et Suburra.*] *Suburra* regio est urbis quæ dicitur à pago *Succusano*, ut ait *Varro*: vel (ut alii volunt) à succurrendo, quia illic semper erat stativum præsidium. itaque antiqui cum scriberent notis *Suburram*, etymologiam spectantes scribebant *Suc.* adposito puncto. *Turneb.* *Et Suburra cum tribus literis notatur.*] Nam cum literarum compendio scribebatur & tanquam notabatur *Suc* notatum *Suburam* significabat. *Turneb. Adverf. lib. 20. cap. 35.*

i Depost-

Hic enim usus est literarum, ut custodiant voces, & velut depositum reddant legentibus. itaque id exprimere debent, quod dicturi sumus. ² Hæ fere sunt emendate loquendi scribendique partes: duas reliquas, significanter ornateque dicendi, non equidem grammaticis aufero: sed cum mihi officia Rhetoris supersint, majori operi reservo. Redit autem illa cogitatio, quosdam fore, qui ³ hæc quæ diximus, parva nimium, & impedimenta quoque majus aliquid agendi, putent. Nec ipse ad extremam usque anxietatem, & ineptas cavillationes descendendum, atque his ingenia concidi & comminui credo. Sed nihil ex grammatica nocuerit, nisi quod supervacuum est. An ideo minor est M. Tullius orator, quod idem artis hujus diligentissimus fuit, & in filio (ut in epistolis apparet) recte loquendi usquequaque asper quoque exactor? Aut vim C. Cæsaris fregerunt editi *de analogia* libri? Aut ideo minus Messala nitidus, quia quosdam totos libellos non de verbis modo singulis, sed etiam literis dedit? ⁴ Non obstant hæc disciplina per illas euntibus, sed circa illas hærentibus.

¹ *Depositum reddant.*] Elegans est metaphora, sumpta à depositariis, quorum fidei res nostras committimus, ut eas postea recipiamus, quemadmodum & literis committimus voces & asser-

vandas damus. *Turneb.*
² *Hæ fere sunt.*] Epilogus. *Idem.*
³ *Hæc quæ.*] Lib. 8.
⁴ *Non obstat.*] Claudii epiphonemate hoc caput Fabius. *Turneb.*

C A P. VIII.

De lectione pueri.

¹ Superest lectio, in qua puer ut sciat ubi suspendere spiritum debeat, quo loco versum distinguere, ubi claudatur

Alteram Grammatices partem *Exegeticam* pertractat. ea autem est posita in poetarum enarratione, sed tamen enarrationem præcedit emendata lectio: quocirca ab hac inceptit. Faciunt hic quæ tractantur à Quintil. lib. XI. *de pronunciatione.* *Turneb.*

¹ *Superest, &c.*] Artes lectionis Victorino & Diomedii. *Accentus*, id est, u-

niscujusque syllabæ pronunciandæ in sono qualitas. *Distinctio*, confusarum significationum per plana significatio. *Pronuntiatio*, secundum personas accommodata similitudo. *Modulatio*, concinnati sermonis in jucundiorum dicendi sermonem artificialis flexus in declinabilem auditus formam conversus asperitatis atque imperitiæ vitandæ causa. *Pith.*